

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ КОЈУ ПРОУЗРОКУЈУ МАЛОЛЕТНА ЛИЦА²

Апстракт: Предмет анализе у раду је одговорност за штету коју проузрокује малолетно лице. Изазовност наведене теме огледа се у томе што је законодавац приликом регулисања одговорности за ову штету вршио комбинацију правила одговорности за властиту радњу и одговорности за туђу радњу. Разматрања обухватају и решења садржана у аустријском, немачком и енглеском праву. Осим националних упоредника, анализа ће обухватити Принципе европског одштетног права и Нацрт заједничког референтног оквира за европско приватно право, чиме се жели сагледати понуђени наднационални правни оквир у овој области. Резултати такве анализе омогућиће утврђивање заједничких тачака пресека одштетних права посматраних правних система у погледу одговорности за штету коју проузрокују малолетна лица.

Кључне речи: одговорност за другог, објективна одговорност, кривица, правичност, упоредноправна анализа.

1. Увод

Утврђене границе деликтне способности у већини правних система углавном су биле непроменљиве у последњем веку. У домаћем праву, после Другог светског рата ова граница је одређена на 14 година, те за лице са навршених 14 година живота постоји оборива законска претпоставка способности за расуђивање и његова одговорност за проузроковану штету. Међутим, од друге половине прошлог века до данас положај малолетних лица и опсег активности које они самостално предузимају значајно су се

¹ a.bojana@prafak.ni.ac.rs

² Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС према уговору евиденциони број: 451-03-9/2021-14/200120 од 24. 01. 2021. године.

изменили. Последње две деценије карактерише интернет експанзија, у којој су учешће узели како пунолетна лица, тако и малолетници. Могућности проузроковања штете, поред радњи предузетих у свакодневној реалности, проширене су на радње предузете на друштвеним мрежама и платформама. Уз повећање могућности проузроковања штете, актуелизује се и значај разматрања правила одговорности за штету коју проузрокују малолетна лица.

За штету коју проузрокује малолетник одговарају, најчешће, родитељи. По правилу одговарају по основу кривице, али могу одговарати и независно од кривице и по основу правичности. За проузроковану штету некада одговара и малолетник, самостално или солидарно са родитељима. Његова одговорност регулисана је правилима сва три основа одговорности. На крају, некада одговара и лице које је имало дужност надзора над малолетником у тренутку проузроковања штете, по правилима субјективне одговорности. Овај кратки преглед указује на специфичност случаја одговорности за штету коју проузрокују малолетна лица – широк круг одговорних лица, комбинација сва три основа одговорности и испреплетаност одговорности за сопствену радњу и за другога. Дати преглед се не односи на један правни систем, нити на домаће право у потпуности. Уважавањем периода развоја младог човека, правни системи изнедрили су различита решења ради остваривања обештећења оштећеног, што и представља основни циљ одштетног права.

У раду ће бити обухваћена правила одговорности за штету коју проузрокује малолетник у српском, аустријском, немачком и енглеском праву. У обухваћеним правима, малолетником се сматра лице које није навршило осамнаест година живота.³ Анализом ће бити обухваћени Принципи европског одштетног права (PETL)⁴ и Нацрт заједничког референтног оквира за европско приватно право (DCFR),⁵ чиме се остварује преглед и наднационалног правног оквира у овој области. На овај начин утврдићемо и упоредићемо приступе појединих европских права у регулисању овог случаја

³ Вид. чл. 11, ст. 1 Породичног закона (ПЗ), Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015; par. 21 (2) Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), JGS Nr. 946/1811, BGBl. I Nr. 175/2021; sec. 1 Family Law Reform Act 1969c. 46 (UK Public General Acts); para. 1 des Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), BGBl. I S. 42, ber. S. 2909, 2003 S. 738, BGBl. I S. 5252.

⁴ Вид. European Group for Tort Law, The Principles of European Tort Law (PETL). Преузето, <http://www.egtl.org/materials.html>. Приступ на дан 21. 11. 2021. године.

⁵ Вид. Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law, Principles, Definition and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), Munich, 2009, p. 402.

одговорности, уз неизбежан закључак да, без обзира на разлике, европски правни системи заиста деле заједничке правне идеје.

2. Одговорност малолетника

Способност лица да одговара за штету коју је проузроковало сопственим понашањем назива се деликтна способност (Радишић, 2008: 237; Салма, 2007: 455), односно деликтна одговорност (Антић, 2008: 442). Одлучујућа компонента деликтне одговорности је способност за расуђивање, која подразумева да је лице способно да схвати значај својих радњи и да се управља према том сазнању. Малолетник одговара за накнаду штете уколико је у датом тренутку делања био деликтно способан и уколико је крив. Правни системи се међусобно разликују у погледу регулисања деликтне одговорности малолетника, о чему ће у наставку бити речи. По правилу, одговорност малолетника заснива се на кривици. Изузетно, малолетник може бити одговоран и по основу правичности. Специфичност неких правних система огледа се у регулисању објективне одговорности малолетника, што ћемо размотрити у оквиру расправе о субјективној одговорности јер представљају одступање од општих правила и односе се на конкретне случајеве проузроковања штете.

2.1. Деликтна одговорност малолетника

Приликом дефинисања граница деликтне одговорности, у упоредном праву разликујемо два основна метода: старосни метод и стварни метод (Цигој, 1978: 422). Према старосном методу, који је прихваћен у аустријском, немачком и српском праву, закон утврђује узрасне границе деликтне одговорности. Најједноставнији приступ остварен је у аустријском праву. Малолетник млађи од четрнаест година не одговара за проузроковану штету, осим уколико се докаже да је био способан за расуђивање. Малолетник старији од четрнаест година одговара за проузроковану штету.⁶

У домаћем и немачком праву правила су мало више разграната. Малолетник који није навршио седам година живота не одговара за штету коју проузрокује другоме (необорива законска претпоставка неспособности за расуђивање).⁷ Малолетник до навршених четрнаест година у домаћем праву, односно осамнаест година у немачком праву, не одговара за штету

⁶ Вид. параг. 176 ABGB.

⁷ Вид. чл. 160, ст. 1 Закона о облигационим односима (300), Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93, Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља и Службени гласник РС, бр. 18/2020; параг. 828abs. 1 BGB.

коју проузрокује другом, осим уколико се докаже да је био способан за расуђивање (оборива законска претпоставка неспособности за расуђивање).⁸ Приметно је домаће право строже према малолетницима у односу на немачко право јер одређује нижу старосну границу деликтне одговорности. Малолетник старији од четрнаест година у домаћем праву изједначен је са пунолетним лицима у погледу деликтне одговорности (оборива законска претпоставка способности за расуђивање).⁹

Према стварном методу, који је прихваћен у праву Енглеске и Велса, малолетник ће бити одговоран за проузроковану штету уколико је био способан да предвиди последице свог понашања и да том знању посвети дужну пажњу (Oliphant, 2006: 153), али с обзиром на услове потребне за постојање конкретног деликта (енг. *tort*). Енглеско право не користи концепт деликтне способности (Oliphant, 2006: 157), у смислу постојања нама познатих апстрактних правила и правне претпоставке способности за расуђивање, већ се утврђује да ли је конкретно лице с обзиром на објективизован стандард понашања учинило одређени деликт.

2.2. Субјективна одговорност

Малолетник млађи од седам година у немачком и домаћем праву не одговара за проузроковану штету и није дозвољено доказивање супротног. Уколико се обори претпоставка неспособности за расуђивање малолетника млађег од четрнаест година у аустријском и домаћем праву, односно осамнаест година у немачком праву, малолетник ће одговарати за проузроковану штету по правилима субјективне одговорности. По истим правилима одговара и малолетник старији од четрнаест година у аустријском и домаћем праву уколико се не обори претпоставка способности за расуђивање.

Постојање кривице малолетника представља услов одговорности. У аустријском праву утврђивање кривице само је један од три фактора која се морају узети у обзир; остала два су пропуштање оштећеног да се заштити и материјалне прилике обеју страна (Hirsch, 2006: 9). Накнаду штете не може тражити оштећени уколико постоји његова кривица. Међутим, ово ограничење се односи на тражење накнаде од малолетника;¹⁰ накнада се може остварити од лица које је повредило своју дужност надзора над малолетником.¹¹ Интересантан је однос одговорности малолетника млађег

⁸ Вид. чл. 160, ст. 2 300; parag. 828 abs. 3 BGB.

⁹ Вид. чл. 160, ст. 3 300.

¹⁰ Вид. parag. 1308 ABGB.

¹¹ Вид. parag. 1309 ABGB.

од четрнаест година и лица која су имала дужност надзора (родитеља и осталих лица): одговорност потоњих је примарног карактера, док је одговорност малолетника супсидијарна. То значи да се одговорност малолетника да накнади штету поставља као питање тек онда уколико накнаду није могуће остварити од лица која су вршила надзор (Hirsch, 2006: 8). У домаћем праву такав ранг одговорности се не успоставља, већ ће малолетник и родитељи, односно лица на којима је била дужност надзора, одговарати солидарно. С друге стране, то значи да одговорност малолетника није разлог за искључење одговорности родитеља или лица која су имала дужност надзора.¹² Аустријско право регулише солидарну одговорност малолетника старијег од четрнаест година и лица која су имала дужност надзора уколико су испуњени сви услови. Доказивањем да његове кривице нема, малолетник способан за расуђивање се може ослободити одговорности. Исти исход остварује се и доказивањем да постоје разлози за ослобођење од субјективне одговорности.

У енглеском праву малолетник, једнако као и пунолетно лице, одговара за проузроковану штету уколико су испуњени услови за постојање одређеног деликта (енг. *tort*). Одговорност је по правилу субјективна, односно заснована на кривици. Међутим, уколико је за одређени деликт прописана објективна одговорност, малолетник ће бити одговоран независно од кривице. На пример, у случају штете коју проузрокују животиње, малолетник старији од шеснаест година одговараће независно од кривице уколико је он имацац животиње.¹³

Немачко право, такође, има специфичну комбинацију правила одговорности малолетника. Као што је речено, малолетник до седам година не одговара за штету, а малолетник до осамнаест година по правилу не одговара, осим уколико се докаже да је био способан за расуђивање.¹⁴ Другим речима, одговорност малолетника уколико постоји регулисана је правилима субјективне одговорности.

Постоје случајеви објективне одговорности када и малолетник може бити одговорно лице: штета коју причине животиње¹⁵ и штета у случају удеса. У оба случаја, одговара имацац животиње, односно моторног возила. Имацац није увек власник, већ особа која према фактичким околностима има користи и контролише животињу, односно моторно возило (Wagner, 2006: 227). Стога и малолетник, према фактичким околностима, може бити има-

¹² Вид. чл. 166 и чл. 167, ст. 2 ЗОО.

¹³ Вид. sec. 6 (3a) of the Animals Act 1971.

¹⁴ Вид. parag. 828 abs. 1, 3 BGB.

¹⁵ Вид. parag. 833 BGB.

лац. Уколико је штета проузрокована удесом моторних возила, малолетник старији од седам а млађи од десет година не одговара за проузроковану штету, осим ако се докаже да је поступао намерно.¹⁶ У случају ове штете, граница деликтне неодговорности малолетника је са седам година подигнута на десет година. Ипак, законска претпоставка неспособности за расуђивање малолетника у узрасту од седам до десет година може бити оборена уколико се на терену кривице (а за коју је способност за расуђивање услов) докаже постојање намере. Уколико је намера малолетника постојала, одговараће за штету у случају удеса.¹⁷ На исти начин одговараће и малолетник старији од десет година уколико се докаже да је био способан за расуђивање. Поред наведеног, у немачкој правој литератури изражен је и другачији став. Према другом схватању, одговорност имаоца животиње или моторног возила треба утврдити аналогном применом уговорних правила, јер само лица која су имала пословну способност да закључе пуноважни уговор о осигурању од одговорности за наведене врсте штета¹⁸ могу бити одговорна да накнаде штету (Wagner, 2006: 228). То значи да се питање одговорности малолетника млађег од седам година никада не би поставило, док одговорност малолетника од седам до осамнаест година зависи од постојања сагласности њихових родитеља да држе пса или моторно возило (Wagner, 2006: 228).

Модел решења предложеног у DCFR двоструко ограничава одговорност малолетника, према годинама и према степену кривице. Малолетник старији од седам година одговара само за непажњу која би се могла очекивати од разумно пажљиве особе њених година према околностима случаја.¹⁹ Друго ограничење огледа се у неодговорности малолетника млађег од седам година.²⁰ Наведена ограничења се не примењују у случају када се накнада штете не може остварити од другог лица, а правичност захтева одређивање накнаде, имајући у виду материјално стање оштећеног и штетника.²¹ Представљен модел највише заједничких тачака има са правилима немачког и домаћег права, с тим да ограничење одговорности на непажњу није присутно у анализираним правима.

¹⁶ Вид. parag. 828 abs. 2 BGB.

¹⁷ Закон о друмском саобраћају. Вид. parag. 7 Straßenverkehrsgesetz (StVG), BGBl. I S. 310, 919, BGBl. I S. 3108.

¹⁸ У немачком праву лице млађе од седам година нема пословну способност. Малолетник старији од седам година има ограничену пословну способност, те му је потребна сагласност законског заступника за закључивање правних послова којима преузима обавезе. Вид. parag. 104, 106, 107 BGB.

¹⁹ Вид. chapt. VI, 3:103:(1) DCFR.

²⁰ Вид. chapt. VI, 3:103:(2) DCFR.

²¹ Вид. chapt. VI, 3:103:(3) DCFR.

Предлог садржан у PЕТL не разликује одговорност малолетних и пунолетних лица. Особа је одговорна за намерну или непажљиву повреду захтевног стандарда понашања који се очекује од разумног човека у датим околностима случаја, при чему се садржина стандарда прилагођава годинама и менталним и физичким способностима лица у питању.²² Такав предлог усваја стварни метод утврђивања деликтне одговорности малолетника, те је у том смислу најсличнији енглеском праву.

2.3. Одговорност по основу правичности

Немачко, аустријско и домаће право регулишу и случај одговорности малолетника по основу правичности. Према одредбама Немачког грађанског законика, лице које није одговорно за штету ипак може бити обавезано да је надокнади уколико то правичност захтева према околностима случаја, под условом да се оштећени не би могао накнадити од другог лица на којем је била дужност надзора, и да накнада не угрожава малолетникове финансијске могућности да обезбеди своје издржавање.²³ Сличну формулацију садржи и Закон о облигационим односима. Када је штету проузроковало лице које за њу није одговорно, али се накнада не може добити од лица које је било дужно да врши надзор над њим, тада суд може, ако то правичност захтева, да, нарочито с обзиром на материјално стање малолетног штетника и оштећеника, осуди штетника да накнади штету, потпуно или делимично.²⁴ Речено представља изузетак од правила да малолетник млађи од седам година не одговара за проузроковану штету. Истовремено, ово је допуна правила о одговорности малолетника старијег од седам година који је неспособан за расуђивање. И одредбама Аустријског грађанског законика прописано је да одговорност малолетника може бити успостављена иако нема његове кривнице, чак и ако је неспособан за расуђивање, уколико постоји значајна разлика у материјалним приликама оштећеног и малолетника (Hirsch, 2006: 14, 15). Судија може, уважавајући наведене разлике, из разлога правичности одредити да малолетник накнади штету оштећеном.²⁵ Судија ће тада водити рачуна и о понашању оштећеног, односно да ли је оштећени пропустио да одбрани своја добра од штете (Hirsch, 2006: 15). Као што је већ поменуто, и модел решења у DCFR садржи правила одговорности малолетника по основу правичности.

Одговорност малолетника на основу правичности има супсидијарни карактер. Примена ових правила се актуелизује у тренутку када се накнада

²² Art. 4:101, 4:102 PЕТL.

²³ Вид. parag. 829 BGB.

²⁴ Вид. чл. 169, ст. 1 ЗОО.

²⁵ Вид. parag. 1310 ABGB.

штете не може остварити од других лица. Иако се пажња поклања материјалним приликама малолетника и оштећеног лица, само постојање значајније разлике у њиховим имовинским позицијама не води установљавању обавезе малолетника да накнади штету. Неопходно је да правичност захтева, у датим околностима конкретног случаја, да губитак коначно сноси штетник, иако је малолетан и иако није способан за расуђивање.

3. Одговорност родитеља

Дужност родитеља да васпитавају и врше надзор над дететом представља друштвенополитички *ratio* установљавања њихове обавезе обештећења лица које трпи одређену штету услед друштвено неприлагођеног понашања малолетника. С обзиром на то да су родитељи најчешће дужни да накнаде штету оштећенима, то их чини најзначајнијом категоријом одговорних лица у случају штете коју проузрокују малолетници. Њихова одговорност може бити субјективна, објективна или по основу правичности. Сва три основа одговорности нису регулисана у свим правним системима, те је занимљиво анализирати постојећа правна решења.

3.1. Субјективна одговорност

Субјективна одговорност родитеља за штету коју проузрокују малолетници представља основно правило у немачком, аустријском, енглеском и домаћем праву.

За штету коју проузрокује малолетник млађи од осамнаест година у немачком праву одговарају родитељи, с тим да се обавезе накнаде могу ослободити уколико докажу да су надзор вршили како је требало или да би штета настала и при брижљивом вршењу надзора.²⁶ Одговорност родитеља не зависи од узраста малолетника, нити од постојања његове кривице, већ од изостанка довољног степена надзора над малолетником, чије је понашање проузроковало штету другоме. Стандард *довољног степена надзора* зависи од конкретних околности случаја, али је ограничен на мере које се разумно могу очекивати од родитеља, с обзиром на обим штете и вероватност њеног настанка (Wagner, 2006: 242). Уколико се не обори претпоставка кривице родитеља и уколико се утврди способност за расуђивање (и кривица) малолетника, родитељи и малолетник биће солидарно одговорни.²⁷

²⁶ Вид. parag. 832 BGB.

²⁷ Вид. parag. 840 BGB.

Узраст детета нема утицаја на правила одговорности родитеља за штету коју проузрокује малолетник ни у енглеском праву. У сваком конкретном случају штете утврђује се постојање кривице родитеља, у виду невршења адекватног надзора над дететом (Giliker, 2010: 206). Притом се има у виду стандард разумног родитеља, објективизиран степеном надзора и бриге коју према схватањима заједнице треба пружити, а не искључиво индивидуалним карактеристикама детета и родитеља (Giliker, 2010: 200, 201). Родитељи одговарају због свог пропуста, а није нужно да малолетниково понашање испуњава услове постојања било ког деликта (Oliphant, 2006: 163).

У домаћем праву пак одговорност родитеља зависи од узраста малолетника. За штету коју проузрокује малолетник млађи од седам година родитељи одговарају независно од кривице, а за штету коју проузрокује малолетник старији од седам година одговарају на основу кривице.²⁸ Кривица родитеља у домаћој литератури схвата се двојако: кривица због одсуства надзора над дететом и кривица због лошег васпитавања детета (Žuvela, 1987: 1034). У оба случаја, реч је о објективним стандардима понашања родитеља, које је требало и могло да предупреди настанак штете. Родитељи се могу ослободити одговорности доказујући да њихове кривице нема, да постоје разлози који искључују субјективну одговорност или да је одговорно друго лице које је имало дужност надзора над малолетником у тренутку проузроковања штете.

Међутим, чак и када се малолетник налазио под надзором другог лица, родитељи ће одговарати уколико се докаже да је штета настала услед лошег васпитања малолетника, рђавих примера или порочних навика које су му родитељи дали, или се и иначе штета може уписати у кривицу родитељима.²⁹ Овај случај одговорности по основу доказане кривице закон именује као „посебна одговорност родитеља”, а у правној теорији се означава и као *culpa in educando* (Cvetković, 2016: 694). Аустријско право познаје слично решење. У изузетним ситуацијама, родитељи могу бити одговорни за штету коју проузрокује њихово дете док се налазило у школи или под надзором других лица, уколико постоји *culpa in eligendo, in instruendo* или *in vigilando* (Hirsch, 2006: 47, 48).

Опште је правило да за штету коју проузрокује малолетник у аустријском праву одговара лице на коме је била дужност надзора, били то родитељи или друга лица.³⁰ Одговорност се заснива на кривици пропуштања дуж-

²⁸ Вид. чл. 165, ст. 1, 4 ЗОО.

²⁹ Вид. чл. 168 ЗОО.

³⁰ Вид. parag. 1309 ABGB.

ности надзора. Суштина дужности надзора родитеља над малолетником, ради спречавања проузроковања штете другима, поклапа се са правилима о правној дужности одржавања безбедности (*Verkehrssicherungspflicht*). Именована правила подразумевају да лице које има контролу над извором ризика такође има и дужност спречавања настанка штете за друге (Koziol, Rummel, 1984: 310). Постојање кривице процењује се према субјективизованим околностима случаја, у првом реду индивидуалним могућностима родитеља (Hirsch, 2006: 41). Постојање намере или непажње пак процењује се према објективним стандардима степена кривице.³¹

Европска група за одштетно праву у формулацији PЕTL прихватила је субјективну одговорност родитеља, без обзира на узраст малолетника. Претпоставка кривице може бити оборена доказом да је био испуњен стандард дужног надзора над дететом.³² Наведени приступ одговара решењима немачког, енглеског и аустријског права. Домаће право разликује се утолико што за штету коју проузрокује малолетник млађи од седам година родитељи одговарају независно од кривице. Размотримо неопходност такве неизвињавајуће одговорности родитеља. Процена кривице у вршењу надзора или васпитавању детета зависи од узраста детета, те се с правом очекује већа опрезност и ангажованост родитеља у млађим годинама детета. Таквим флуидним стандардом степена дужне пажње чини се да се остварује довољна заштита оштећеног. Ипак, у домаћем праву родитељи одговарају за сва штетна понашања малолетника млађег од седам година. Избегавајући такав резултат, у немачком праву заузет је став да накнада није оправдана у случају понашања малолетника које у хипотетичкој ситуацији истог таквог поступања разумног одраслог човека не би било сматрано непажњом (Wagner, 2006: 242).

Модел решења предложеног у DCFR двоструко ограничава субјективну одговорност родитеља, према годинама и кривици малолетника. Родитељи одговарају за штету коју проузрокује малолетник млађи од четрнаест година и то само у случају када би се понашање малолетника сматрало намерним или непажљивим да је припадало одраслом човеку.³³ Одговорност родитеља заснива се на пропусту дужне пажње у васпитавању и надзирању малолетника. Предложени модел усваја немачки резон у делу процене понашања малолетника, али револуционарно спушта границу одговорности родитеља на малолетникових четрнаест година.

Родитељи који заједно врше родитељско право солидарно одговарају за накнаду штете. Интересантно је истаћи да у аустријском и немачком

³¹ Вид. parag. 1294, 1297 ABGB.

³² Вид. art. 6:101PETL.

³³ Вид. chapt. VI, 3:104:(1) DCFR.

праву, када је реч о ванбрачном детету, право и обавеза надзора над дететом припада мајци, која ће сносити и одговорност за штету. Отац може бити одговоран уколико му је мајка детета допустила да учествује у правима и обавезама старања над дететом, како је то уређено у аустријском праву (Hirsch, 2006: 43), односно уколико постоји сертификована потврда о заједничком старању оца и мајке над дететом, како је то регулисано у немачком праву.³⁴

3.2. Одговорност по основу правичности

У домаћем праву прописано је да, у ситуацији када малолетник способан за расуђивање није у стању да штету накнади, суд тада може, ако то правичност захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање родитеља и оштећеника, обавезати родитеље да накнаде штету, потпуно или делимично, иако за њу нису криви.³⁵ За разлику од објективне одговорности, када се као услов одговорности не разматра кривица родитеља, у овој ситуацији реч је о томе да су родитељи доказали да њихове кривице нема или да постоје разлози за искључење њихове одговорности. Ипак, зато што малолетник, који самостално треба да накнади штету оштећеном, нема финансијске могућности да то заиста и учини, суд може из разлога правичности да обавезе родитеље на накнаду штете. Овде долази до изражаја како правичност, као корективни основ, допуњује правила о субјективној одговорности. У том погледу, одговорност родитеља је тежа но у немачком, аустријском и енглеском праву.

3.3. Објективна одговорност

За штету коју проузрокује малолетник млађи од седам година родитељи одговарају независно од кривице у домаћем праву.³⁶ Могу се ослободити одговорности уколико докажу постојање околности које искључују одговорност без обзира на кривицу, или уколико постоји одговорност другог лица коме је дете било поверено.³⁷ У упоредном праву није регулисана објективна одговорност родитеља. Разлог томе налазимо у могућности примене постојећих решења о одговорности по основу кривице и правичности: уколико нема кривице родитеља, оличене у пропуштању дужне пажње, малолетник може одговарати по основу кривице или правичности. Жељени резултат обештећења оштећеног се, по правилу, несметано остварује.

³⁴ Вид. parag. 1626 BGB.

³⁵ Вид. чл. 169, ст. 2 ЗОО.

³⁶ Вид. чл. 165, ст. 1 ЗОО.

³⁷ Вид. чл. 165, ст. 2, 3 ЗОО.

Енглеско право садржи мало другачија решења, а с обзиром на прихваћен принцип регулисања појединачних деликата (енг. *torts*). Могућа је примена правила о одговорности без кривице према општим правилима и то уколико родитељ усмерава, овлашћује или потврђује радње малолетника (Oliphant, 2006: 161). Такође, уколико је штета проузрокована од стране животиње чији је држалац био малолетник млађи од шеснаест година, за штету одговара домаћинство чији је малолетник члан.³⁸

4. Одговорност осталих лица и институција

Снажан утицај који друштво остварује на малолетника путем својих образовних и других институција (Шемић, 1992: 1270), оправдава „редистрибуцију” одговорности за штету коју он проузрокује ка лицима на којима је била дужност надзора.

Наш законодавац прописао је да, уколико је штета проузрокована док је малолетник био под надзором старатеља, школе или друге установе, ова лица одговарају за проузроковану штету.³⁹ Наведеном нормом обухваћена су сва три узрасна периода малолетника. Уколико се пак докаже способност за расуђивање малолетника старијег од седам година, као и уколико се не обори претпоставка способности за расуђивање малолетника старијег од четрнаест година, малолетник ће одговорати солидарно са лицем које је имало дужност надзора над њим.⁴⁰ Одговорност лица која су имала дужност надзора је субјективног карактера, те се могу ослободити одговорности уколико докажу да су надзор вршила на начин на који су обавезна или да би штета настала и при брижљивом вршењу надзора.⁴¹ Обавезни, односно брижљиви надзор је правни стандард чију садржину суд утврђује према околностима конкретне случаја. Притом, садржина дужности надзора мора имати разумну меру, сходно узрасту детета и изграђеном степену његове личности (Перовић, 1995: 385).

Лице које је имало дужност надзора над малолетником одговараће због пропуста дужне пажње и у енглеском праву, по правилима субјективне одговорности. Школа или друге институције одговараће као послодавци за радње својих запослених (Oliphant, 2006: 166).

Правила немачког права, такође, регулишу да лице које је имало дужност надзора над малолетником одговара за проузроковану штету на основу

³⁸ Вид. sec. 6 (3a) of the Animals Act 1971c. 22 (UK Public General Acts).

³⁹ Вид. чл. 167 300.

⁴⁰ Вид. чл. 167, ст. 2 300.

⁴¹ Вид. чл. 167 300.

кривице. Могу се ослободити кривице доказујући да су надзор вршили како је требало или да би штета настала и да је надзор вршен како је требало.⁴² Питање одговорности школа унеколико се разликује с обзиром на то да ли је реч о приватним или државним школама. Одмах ваља истаћи да обе школе одговарају по правилима одговорности за своје запослене. Међутим, док се приватне школе могу ослободити одговорности доказујући да је наставник вршио надзор како је требало или да би штета настала и да је надзор вршен како је требало (правила одговорности према параг. 831 Немачког грађанског законика), државне школе се могу ослободити кривице доказујући да наставник није повредио службену дужност (правила одговорности према параг. 839 Немачког грађанског законика). Наставници у државним школама сматрају се носиоцима овлашћења административне власти (Wagner, 2006: 255), те су одговорни због повреде службене дужности.⁴³ Стога за накнаду ове штете може бити тужена и држава. У случајевима када је дужност надзора припадала другим лицима, родитељи ипак могу бити одговорни за проузроковану штету, у домену постојања кривице за правилан избор и обавештавање изабраног лица за вршење надзора (Wagner, 2006: 254).

Потпуно другачији приступ остварен је у аустријском праву. Одговорност школа за штету коју су проузроковали ђаци регулисана је правилима јавног права,⁴⁴ а не приватног права (Hirsch, 2006: 53, 54). Наставници извршавају надлежности федерације у домену образовања, стога је држава (федерација), као правно лице које је основало и финансира државне школе, односно пренело овлашћења на приватне школе, пасивно легитимисана у парницама за накнаду штете. Основ одговорности је кривица наставника због изостанка објективно потребне пажње (Hirsch, 2006: 55). Држава се може регресирати од наставника који је поступао намерно или са грубом непажњом.⁴⁵

Модел решења предложеног у DCFR вишеструко ограничава одговорност институција на којима је била дужност надзора. Одговара се за штету на имовинским добрима, због телесне повреде и за нематеријалну штету у случају смрти другог лица, под условом да такву штету иначе може да

⁴² Вид. parag. 831 BGB.

⁴³ Вид. parag. 839 BGB.

⁴⁴ *Amtshaftungsgesetz* (АНГ) BGBl. Nr. 20/1949, BGBl. I Nr. 122/2013. Закон о јавној одговорности регулише случајеве одговорности федерације, држава у саставу, јединица локалне самоуправе и државних предузећа за штету коју су њихови органи проузроковали другим лицима. У пар. 1, ст. 2 прописано је да се у смислу овог закона органом сматрају и сва физичка лица која делују у циљу извршења закона.

⁴⁵ Вид. parag. 3АНГ.

проузрокује малолетник уколико би се његово понашање ценило као намера или непажња да је припадало одраслом човеку.⁴⁶ Ограничење на врсту штете није познато у посматраним правима.

Одговорност школе и других установа није ограничена на њене зидине и двориште, за време док дете борави у школи, већ се протеже и ван овог простора, за време организованог доласка/повратка из школе или организованих ваншколских активности.⁴⁷ Слично и у аустријском праву, сматра се да дужност надзора над малолетником траје за време часова, пауза, приликом напуштања школе, као и за време организованих ваншколских активности у или ван школске зграде (Hirsch, 2006: 53).

5. Закључна разматрања

Домаће право разликује правила одговорности за проузроковану штету с обзиром на узраст малолетника. Комбинацијом правила одговорности малолетника, родитеља и других лица на којима је била дужност надзора, законодавац је користећи сва три основа одговорности створио затворени круг правила која ће скоро увек насупротив оштећеног обезбедити лице дужно да му штету накнади.

У односу на правила домаћег права, упоредна права садрже слична правила о одговорности малолетника по основу кривице и правичности. Највећа специфичност аустријског права огледа се у томе што је одговорност малолетника млађег од четрнаест година супсидијарна одговорности родитеља и лица која су имала дужност надзора над њиме. Тек уколико нису испуњени услови за њихову одговорност, питање одговорности малолетника се може поставити. У осталим правима одговорност малолетника и родитеља су одвојена питања, те једни и други могу солидарно одговарати увек када су испуњени услови њихових одговорности.

Ефекти решења енглеског права заправо су слични правилима у аустријском праву јер у оба права малолетник може бити одговоран без обзира на узраст. У енглеском праву утврђује се да ли малолетничко понашање представља одређени деликт. У аустријском праву утврђују се услови одговорности за малолетника старијег од четрнаест година, а за млађег малолетника пре услова одговорности утврђује се да ли је спосо-

⁴⁶ Вид. *chapt. VI, 3:104:(2) DCFR*.

⁴⁷ Примерице, у пресуди Апелационог суда у Београду Гж 5938/2013 од 22. 01. 2014. године, суд је истакао да је „*током изласка из школског аутобуса, приликом повратка из предшколске установе*” постојала дужност надзора над дететом, како васпитача из предшколске установе, тако и родитеља, те је утврдио одговорност предшколске установе. (Правна база Paragraf lex, приступ 12. 12. 2021)

бан за расуђивање. Иако за један корак дужи, аустријски пут утврђивања одговорности развија се слично као и енглески.

Значајније разлике постоје у погледу одговорности родитеља, који у упоредном праву одговарају само по основу кривице. Исту идеју имплементирају и РЕТЛ предлози. Родитељи се ослобађају одговорности доказујући да нису криви, те немогућност остваривања накнаде од других лица тада може постати стварна опасност за оштећеног. Домаћи законодавац, јединствено регулишући одговорност родитеља по основу правичности, створио је начин за елиминисање такве опасности. Притом, регулисана је и објективна одговорност родитеља. Стога домаће право значајно више оптерећује родитеље, али истовремено више штити оштећена лица.

Правила одговорности осталих лица на којима је била дужност надзора над малолетником су прилично усаглашена, са кривицом као основном одговорности.

Уочене разлике резултат су различитих приступа решавању заједничких проблема у области одговорности за штету коју проузрокује малолетник. Истакнуте сличности далеко су значајније. Интересантно питање које треба размотрити јесте да ли се степен дужности надзора родитеља смањује у савременим условима осамостаљивања малолетника. Освајањем све ширег пространства права и могућности, малолетници треба да носе одговарајући терет одговорности. Сматрамо да постојећа правила домаћег права у погледу одговорности малолетника пружају услове адекватног остваривања ове идеје. Међутим, терет одговорности родитеља се не смањује. Промена става пак евидентна је у формулацијама DCFR, те у предстојећем периоду треба посветити више пажње овом питању.

Литература

Антић, О. (2008). *Облигационо право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.

Перовић, С. (1995). *Коментар Закона о облигационим односима*, Савремена администрација, Београд.

Радишић, Ј. (2008). *Облигационо право*, Номос, Београд.

Салма, Ј. (2007). *Облигационо право*, Центар за издавачку делатност, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад.

Цигој, С. (1978). Грађанска одговорност; у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, Службени лист СФРЈ.

Шемић, М. (1992). Одговорност за другога, *Правни живот*, бр. 9–10/1992, стр. 1249–1271.

Cvetković, М. (2016). Control over another's conduct in tort law (part I), *International Scientific Conference "Control in National, International and EU Law"*, 2016, pp. 693–712.

Žuvela, М. (1987). Одговорност за другог, *Naša zakonitost*, бр. 9–10, год. XLI, 1987, стр. 1028–1039.

European Group for Tort Law/EGTL (2022). The Principles of European Tort Law (PETL). <http://www.egtl.org/materials.html>; <http://www.egtl.org/docs/PETL.pdf>; Приступ 21. 11. 2021.

Giliker, P. (2010). *Vicarious Liability in Tort: A Comparative Perspective*, Cambridge University Press.

Hirsch, S. (2006). Children as Tortfeasors under Austrian Law; in: Martín-Casals Miquel, (ed.), *Children in Tort Law, Part I: Children as Tortfeasors*, Springer-Verlag/Wien/NewYork, pp. 7–62.

Koziol, H., Rummel, P. (1984). *Österreichisches Haftpflichtrecht*, Bd. 2, 1984, Wien: Manz.

Oliphant, K. (2006). Children as Tortfeasors under the Law of England and Wales; in: Martín-Casals Miquel, (ed.), *Children in Tort Law, Part I: Children as Tortfeasors*, Springer-Verlag/Wien/NewYork, pp. 147–168.

Wagner, G. (2006). Children as Tortfeasors under German Law; in: Martín-Casals Miquel, (ed.), *Children in Tort Law, Part I: Children as Tortfeasors*, Springer-Verlag/Wien, 2006, pp. 217–264.

Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law (2009). Principles, Definition and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), Ch.von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nolke, *et al.*(eds.), Sellier European Law Publishers, Munich, 2009; https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR_.pdf

Правни акти и судска пракса

Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), JGS Nr. 946/1811, BGBl. I Nr. 175/2021.

Amtshaftungsgesetz (AHG) BGBl. Nr. 20/1949, BGBl. I Nr. 122/2013.

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), BGBl. I S. 42, бер. S. 2909, 2003 S. 738, BGBl. I S. 5252.

Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.

Family Law Reform Act 1969 с. 46, UK Public General Acts, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1969/46/contents>

Animals Act 1971 с. 22, UK Public General Acts, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/22/contents>

Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 5938/2013 од 22.01.2014. год., правна база Paragraf lex.

Резиме

Рад анализира правила одговорности за штету коју проузрокују малолетници. Законодавци су се суочили са овим случајем одговорности за штету стварањем комбинација одговорности малолетника, његових родитеља и лица која су имала дужност пажње над малолетником. Одговорност ових лица може бити по основу кривице (субјективна одговорност), независно од кривице (објективна одговорност) или по основу правичности. Разлике између правних система осликавају како су правни системи нашли баланс између дужности одговорних лица, с једне стране, и права на накнаду оштећеног, с друге стране. Разматрања су обухватили решења садржана у српском, аустријском, немачком и енглеском праву. Осим националних правних система, анализом су обухваћени Принципи европског одштетног права и Нацрт заједничког референтног оквира за европско приватно право, који представљају понуђени наднационални правни оквир у овој области. Резултати анализе омогућили су утврђивање заједничких тачака пресека одштетних права посматраних правних система у погледу одговорности за штету коју проузрокују малолетна лица. Најинтересантнији закључци односе се на режим одговорности родитеља, где је највише разлика уочено. У домаћем праву одговорност родитеља је најстрожа и тежи утврђивању у скоро сваком случају постојања штете, супротно предложеном моделу садржаном у DCFR, који води ка значајном смањивању одговорности родитеља.

Bojana Arsenijević,

Assistant,

Faculty of Law, University of Niš

LIABILITY FOR DAMAGE CAUSED BY MINORS

Summary

The paper analyzes the rules of liability for the damage caused by minors. Legislators confronted this particular form of damage by enacting a combination of rules prescribing the liability of minors, their parents and persons who have the duty of care over minors. These persons may be held liable on the basis of fault (subjective liability), risk of danger (objective/strict liability) regardless of fault, and on the basis of equity. Differences between legal systems reflect how different legal systems have weighted the liability of the responsible persons and the injured person's right to compensation for damage caused by a minor. The author examines the legal solutions contained in the Serbian, Austrian, German and English law. In addition to national legal systems, the analysis includes the Principles of European Tort Law (PETL) and the Draft Common Frame of Reference (DCFR) for European Private Law, which entail proposed supranational legal framework in this area. The results of comparative analysis have identified the common points of intersection of the observed legal systems in terms of liability for damage caused by minors. The most interesting conclusions refer to the liability of parents, where the analysis revealed most differences. Parental liability is prescribed in the most stringent terms in Serbian law, which tends to establish parental liability in almost every case. It is contrary to the proposed model contained in the DCFR, which aims to significantly reduce parental liability.

Keywords: responsibility for another, objective responsibility, fault (*culpa*), fairness, comparative law analysis.